

Maria Skubiszewska (1930-2011)

Dnia 13 kwietnia 2011 r. zmarła w Warszawie dr Maria Skubiszewska, znakomita znawczyni późnośredniowiecznego i wczesnonowożytnego malarstwa włoskiego, do niedawna kurator Galerii Sztuki Obcej Muzeum Narodowego w Warszawie.

Dr Skubiszewska urodziła się w rodzinie ziemiańskiej w Suchodołach (powiat Krasnystaw) dnia 31 marca 1930 r., jako jedno z pięciorga dzieci właściciela majątku Wojciecha Michalskiego i Róży Ksawery Deskur ze Sancygniowa. Wyrzucona po wojnie ze swojej małej ojczyzny, zamieszkała z rodziną w 1945 r. w Krakowie, gdzie, po złożeniu egzaminu dojrzałości w liceum SS. Urszulanek w roku 1948, studiowała – w latach 1948-1952 – historię sztuki na Uniwersytecie Jagiellońskim, dzieląc ławę szkolną z takimi późniejszymi luminarzami naszej dyscypliny jak Klementyna Żurowska, Anna Różyczka Bryzek, Tadeusz Chrzanowski, Andrzej Ciechanowiecki, Wojciech i Piotr Krakowscy. Wzorem szczególnie ambitnych studentów zapisała się Maria Michalska na seminarium ówczesnego nestora krakowskiej historii sztuki, znawcy sztuki późnoantycznej i starochrześcijańskiej oraz miłośnika malarstwa

weneckiego, wykształconego w Wiedniu, profesora Wojysława Molè. Pod jego kierunkiem powstała jej praca magisterska pt. *Człowiek w malarstwie weneckim XV wieku*, obroniona w roku 1952. Zainteresowanie włoskim malarstwem miało jej odtąd towarzyszyć przez całe życie.

Do podtrzymania tego kierunku zainteresowań przyczyniło się objęcie pracy w Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu w 1952 r., gdzie trafiła do Działu Malarstwa i Rzeźby pod skrzydła dr Anny Bocheńskiej z zadaniem opracowywania kolekcji malarstwa włoskiego, *nota bene* pochodzącej głównie ze zbiorów hr. Leona Pinińskiego we Lwowie. Obok opracowania florenckiego obrazu przedstawiającego pielgrzymów u grobu św. Mikołaja (poz. 2), w którym rozpoznała część predelli retabulum z roku 1433, dzieła Bicciego di Lorenzo, owocem tych studiów stały się liczne hasła w katalogach szeregu wystaw (poz. 20, 21, 24, 25) oraz pełne opracowanie katalogowe *Malarstwo włoskie w zbiorach wawelskich* (1973; poz. 26).

W ramach pracy na Zamku Wawelskim Maria Michalska włączona została przez profesora Jerzego Szablowskiego do zespołu przygotowującego tom *Katalogu Zabytków Sztuki* poświęcony zabytkom wzgórza wawelskiego, gdzie powierzono jej zadanie zinwentaryzowania gotyckich kaplic, rzeźby gotyckiej oraz grobów królewskich w katedrze. Zaowocowało to jej zainteresowaniem rzeźbą nagrobną, a zwłaszcza nagrobkiem króla Kazimierza Jagiellończyka. Ikonografia tego wybitnego dzieła Wita Stosza, stała się przedmiotem jej pracy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem profesora Lecha Kalinowskiego i obronionej na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1969. Opublikowana partiami w latach 1971, 1973 i 1978 (poz. 6, 7, 9) rozprawa ta przyniosła m.in. szczegółowe rozpoznanie dwóch ważnych wątków treściowych dzieła: eschatologicznego, wyrażonego m.in. przy użyciu – niecodziennego w ówczesnej sztuce – antycznego motywu Matki Ziemi, rodzącej do innego, niematerialnego życia, oraz drugiego, dotyczącego chrześcijańskiej wiary w zbawienie, ukazanego przez artystę w sposób nie mniej oryginalny, zwłaszcza w scenie decyzji

*Maria Skubiszewska z Karoliną Lanckorońską
na Monte Cassino w 1959 r.*

Boga o Inkarnacji i Odkupieniu. Nietypowe ujęcie pierwszego z tych wątków – zdaniem Autorki – było wynikiem wczesnej recepcji prądów humanistycznych w środowisku dworu królewskiego.

Ślub z Piotrem Skubiszewskim, w roku 1960, sprawił, że dr Maria przeniosła się do Poznania i podjęła pracę w Dziale Malarstwa Obcego tamtejszego Muzeum Narodowego, gdzie zajęła się znowu zbiorem obrazów włoskich, pochodzących w lwiej części z dwóch dużych kolekcji wielkopolskich, hr. Atanazego Raczyńskiego i hr. Seweryna Mielżyńskiego. I tak, w roku 1961 opublikowała pięć nieznanych dzieł z epoki *Trecenta* (poz. 3), łącząc je z twórczością malarzy sienieńskich (Ugolino di Nerio; twórca z kręgu Simone Martiniego), florenckich (Bartolo di Fredi; warsztat Nicola di Pietro Geriniego) i weneckich (szkoła Paola Veneziana). W roku 1964 ukazało się jej opracowanie pięciu dalszych obrazów pochodzących z XV i początku XVI w. (poz. 4 i 21), które rozpoznała jako dzieła sienieńczyka Pietra di Giovanni d’Ambrogio; działającego w Umbrii Tiberia d’Assisi; reprezentującego środowisko Romanii Bernardina Zaganeli; ferraryjczyka

Michele Coltelliniego i znajdującego się pod wpływem sztuki kręgu Leonarda da Vinci mediolańczyka Antonia Pirriego. Piękny obraz *Madonny ze szczygłem* Michela Tosiniego z lat 30. lub 40. XVI w. stał się przedmiotem jej rozprawki z roku 1966 (poz. 5), w której ukazała powiązania stylistyczne dzieła z malarstwem Ridolfa Ghirlandaia i Andrea del Sarto. W sumie, poznańskie studia dr Skubiszewskiej zaowocowały opracowaniem katalogu naukowego całego zbioru włoskiego malarstwa (do roku 1600) w Muzeum Narodowym w Poznaniu (poz. 29).

Przeniesienie się rodziny do stolicy w 1964 r. otworzyło przed dr Marią pole nowych badań, tym razem nad zbiorem malarstwa włoskiego w warszawskim Muzeum Narodowym, gdzie podjęła pracę w Galerii Sztuki Obcej kierowanej przez profesora Jana Białostockiego, którego przyszło jej później zastąpić na stanowisku kierowniczym w roku 1990, także jako sekretarz, a następnie redaktor czasopisma *Bulletin du Musée National de Varsovie*. I tak, w zakupionych w roku 1973 dwóch tondach z przedstawieniem Zwiastowania rozpoznała dr Skubiszewska, w publikacji z 1975 r. (poz. 8), zaginione frag-

*Maria Skubiszewska przy pracy
w poznańskim mieszkaniu przy ul. Orzechowej, 1962 r.*

menty retabulum ołtarza św. Mikołaja da Tolentino z kościoła Santo Spirito we Florencji, dzieła Franciabigio z czasu między rokiem 1511 a 1518. W rozprawce z roku 1979 o tondzie Botticellego z przedstawieniem Madonny z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem (poz. 10) ukazała miejsce tego dzieła wśród grupy obrazów artysty o tym samym temacie i opowiedziała się za jego datowaniem po powrocie Botticellego z Rzymu do Florencji w roku 1482. Wreszcie, całokształt swych dociekań na temat malarstwa włoskiego w zbiorach stołecznego Muzeum Narodowego zawarła w licznych katalogach wystaw (poz. 14, 22, 25, 27, 32) i obszernych partiach monumentalnego katalogu opracowanego przez zespół Jana Białostockiego (poz. 28; por także 24, 31).

Badania nad malarstwem włoskim prowadziła dr Maria Skubiszewska w oparciu nie tylko o znajomość szerokiej literatury przedmiotu, czego znakomitym dowodem było pierwsze w Polsce podręcznikowe opracowanie malarstwa w Italii z lat 1250-1400, ukazanego w powiązaniu z ówczesnymi prądami ideowymi, gdzie obok własnych przemyśleń zaprezentowała stanowiska różnych uczonych (książka

1980, poz. 1), lecz przede wszystkim w oparciu o świetną znajomość dzieł z autopsji. Tę ostatnią zawdzięczała Autorka częstym podróżom studyjnym umożliwionym przez stypendia licznych instytucji naukowych oraz dzięki dłuższemu pobytowi z mężem zagranicą (lata 1981-1989). Zaowocowały one m.in. współpracą, a często przyjaźniami, z wielu historykami sztuki, by wymienić tylko Roseline Bacou, kuratora rysunków w Luwrze, Rodolfa Palucchiniego z Wenecji, Francesca Santi z Perugii, Jurija Kuzniecowa z Ermitażu, czy Michela Laclotte'a, dyrektora Luwru. Nade wszystko jednak inspirująca była dla niej – jak sądzę – znajomość, pomoc i przyjaźń profesor Karoliny Lanckorońskiej, zawiązana podczas pierwszej podróży Marii do Włoch w roku 1959. To w Wiecznym Mieście, w założonym przez lwowską uczoną *Istituto Storico Polacco* i w jej mieszkaniu, najpierw przy via degli Scipioni 284 a potem przy via Virginio Orsini 19, prowadzone rozmowy i dyskusje, swoiste seminarium *privatissimum*, kształtowały młodą uczoną z Kraju. Nic więc dziwnego, że właśnie dr Marii Skubiszewskiej powierzyła profesor Lanckorońska opracowanie

włoskich obrazów z kolekcji swego ojca, hr. Karola Lanckorońskiego, jakie – po upadku reżimu komunistycznego – ofiarowała lwowska niegdyś profesor do zbiorów wawelskich.

I tak powstawały kolejne artykuły i rozprawy dr Skubiszewskiej: o pięknym Aniele Simone Martini (1989; poz. 15); o epizodzie z życia *Santa Francesca Romana* na obrazie Liberale da Verona przeznaczonym dla ołtarza rzymskiego kościoła S. Maria Nuova (2001; poz. 17); o trzech obrazach dewocyjnych Sano di Pietro (2001; poz. 16); o neapolitańskim, „wizyjnym” *Pokłonie Trzech Króli* z kręgu twórczości „Maestro delle Tempere Francescane” (2006; poz. 19) i wreszcie, przygotowany wspólnie z Kazimierzem Kuczmanem, obszerny katalog wszystkich obrazów z kolekcji Lanckorońskich z XIV-XVI w., jakie trafiły do zbiorów wawelskich (2008; poz. 33).

Obok problematyki ściśle stylistyczno-formalnej i skomplikowanych zagadnień atrybucyjnych w pracach dr Skubiszewskiej szczególne miejsce zajmowała ikonografia oraz kontekst ideowy dzieła. Problematyka treściowa była m.in. tematem dwóch jej osobnych artykułów: o rodzajowych przedstawieniach w tle *Widoku Miasta Ambrogia Lorenzetti* i na miniaturze Jean’a de Limbourg ukazującej zajęcia w miesiącu sierpniu, ich pokrewieństwach i osobliwości (1981; poz. 11) oraz – wspólnie z mężem – o przedstawieniach ubogich na freskach obrazujących *Triumf Śmierci* w Campo Santo w Pizie i w kościele Santa Croce we Florencji (Andrea Orcagna), wyjaśnione oddziaływaniem myśli teologicznej

św. Hieronima i jej recepcji w zakonie franciszkanów (1986; poz. 12).

Marii Skubiszewskiej, wychowanej w religijnej atmosferze domu rodzinnego (jednym z jej braci ciotecznych był kardynał Andrzej Deskur), a zarazem w rodzinie dotkniętej – jak inne polskie tego czasu – ciężkimi doświadczeniami okrutnej wojny, bliska była duchowość sztuki włoskiego *Trecenta* i *Quattrocenta*, problematyka cierpienia i śmierci. Dała temu wyraz m.in. w pięknych stronicach pracy o nagrobku Kazimierza Jagiellończyka oraz w – napisanym wspólnie z mężem – studium o wizerunkach Chrystusa Pasyjnego w zbiorach Lanckorońskich, dziełach Sano di Pietro i „Vicina da Ferrara” i ich zależności od sztuki Cosima Tury (2005; poz. 18).

Patriotyczne tradycje rodziny, której członkowie – zarówno ze strony ojca jak i matki – walczyli w obu powstaniach XIX w. i cierpieli zesłanie na Sybir, zadecydowały z kolei, że w momencie przebudzenia się „Solidarności”, dr Maria Skubiszewska stanęła na czele organizacji tego związku w warszawskim Muzeum Narodowym, była delegatem kolegów do Komisji Krajowej w Gdańsku i zorganizowała pamiętną wizytę Lecha Wałęsy w Muzeum Narodowym.

W pamięci piszącego te słowa pozostaje Maria Michalska-Skubiszewska, pełną uroku starszą siostrą szkolnego przyjaciela, której zawdzięcza on dwie ważne decyzje życiowe: wybranie studium historii sztuki, a nie czystej historii, w Uniwersytecie Jagiellońskim, oraz – po latach – możliwość podjęcia pracy w Instytucie Sztuki Polskiej Akademii Nauk.

Stanisław Mossakowski

Bibliografia Marii Skubiszewskiej

Książki:

1. *Malarstwo Italii w latach 1250-1400*, Warszawa 1980 («Malarstwo europejskie w średniowieczu», IV).

Artykuły i rozprawy:

2. „Obraz Bicciego di Lorenzo «Pielgrzymi u grobu świętego Mikołaja» w zbiorach wawelskich”, *Studia do Dziejów Wawelu*, II, 1959, s. 415-433.
3. „O kilku nieznanym wczesnym obrazach włoskich ze zbiorów poznańskich”, *Biuletyn Historii Sztuki*, XXIII, 1961, s. 26-42.
4. „Atrybucje kilku obrazów włoskich z Muzeum Narodowego w Poznaniu”, *Studia Muzealne*, IV, 1964, s. 17-35.
5. „Madonna ze szczygłem Michele Tosiniego”, *Studia Muzealne*, V, 1966, s. 112-114.
6. „Program ikonograficzny nagrobka króla Kazimierza Jagiellończyka”, *Biuletyn Historii Sztuki*, XXXIII, 1971, s. 300-304.
7. „Death as Birth. The Symbol on the Tomb of a King of Poland”, *Journal of the British Archaeological Association*, Third Series, XXXVI, 1973, s. 43-51.
8. „Franciabigio's two Tondi with Annunciation”, *Bulletin du Musée National de Varsovie*, XVI, n° 3, 1975, s. 84-96.
9. „Program ikonograficzny nagrobka Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej”, *Studia do Dziejów Wawelu*, IV, 1978, s. 117-214.
10. „A Tondo by Botticelli”, *Bulletin du Musée National de Varsovie*, XX, n° 4, 1979, s. 95-102.
11. „Ambrogio Lorenzetti et Jean de Limbourg: le motif de la canicule d'été”, [w:] *Ars auro prior. Studia Ioanni Białostocki dicata*, Warszawa 1981, s. 127-131.
12. [Wspólnie z Piotrem Skubiszewskim] „The Poor in the Frescoes of the Campo Santo at Pisa and Santa Croce in Florence”, [w:] *Symbolae Historiae Artium. Studia z historii sztuki Lechowi Kalinowskiemu dedykowane*, Warszawa 1986, s. 267-288.
13. „Święta Rodzina ze świętym Janem Chrzcicielem Bernardina Campi”, [w:] *Curia Maior. Studia z dziejów kultury ofiarowane Andrzejowi Ciechanowskiemu*, Warszawa 1990, s. 71-74.
14. „Exhibition of paintings donated to the National Museum in Warsaw by count Edward Raczyński and his family. Introduction”, *Bulletin du Musée National de Varsovie*, XXXII, n° 4, 1991, s. 85-88.
15. „Anioł Simone Martiniego”, *Folia Historiae Artium*, Seria Nowa, IV, 1998, s. 135-141.
16. „Sano di Pietro w Kolekcji Lanckorońskich”, [w:] *Ars Graeca – Ars Latina. Studia dedykowane Profesor Annie Różyckiej Bryzek*, Kraków 2001, s. 377-392.
17. „Obraz Liberale da Verona w Kolekcji Lanckorońskich na Wawelu i jego relacja do ołtarza w Santa Maria Nuova”, [w:] *Arx Felicitatis. Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda w sześćdziesiątą rocznicę urodzin od przyjaciół, kolegów i współpracowników*, Warszawa 2001, s. 87-93.
18. [Wspólnie z Piotrem Skubiszewskim] „Sano di Pietro, 'Vicino da Ferrara' et l'effigie du Christ de la Passion”, [w:] „*Tout le temps du veneour et sanz oyseuseté*”. *Mélanges offerts à Yves Christe pour son 65ème anniversaire par ses amis, ses collègues, élèves*. Édités par Christine Hediger, Turnhout 2005 («Culture et société médiévales», Collection dirigée par Edina Bozoky, 8), s. 89-100.
19. „Neapolitański «Pokłon Trzech Króli» z daru Lanckorońskich” [w:] *Arma virumque cano. Profesorowi Zdzisławowi Żygulskiemu jun. w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków 2006, s. 133-136.

Katalogi zbiorów i wystaw. Przewodniki po zbiorach. Katalogi zabytków sztuki:

20. [Współautorstwo] *Malarstwo włoskie XIV i XV wieku. Wystawa z muzeów i zbiorów polskich z udziałem Galerii Narodowej w Pradze i Muzeum Sztuki w Bukareszcie. Muzeum Narodowe w Krakowie, Galeria Czartoryskich. Październik – grudzień 1961*, Redakcja Anna Różycka-Bryzek, Kraków 1961, nry 10, 26, 30, 37, 44, 52, 54, 58, 63, 64, 66, 68, 70.
21. [Współautorstwo] *Malarstwo obce XVI-XVIII wieku. Wystawa malarstwa włoskiego, flamandzkiego ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu. Muzeum Narodowe w Poznaniu. Muzeum w Koszalinie*, Koszalin 1962, nry 1-19.
22. [Współautorstwo] *Sztuka czasów Michała Anioła. Wystawa w czterechsetletnią rocznicę śmierci artysty. Katalog. Muzeum Narodowe w Warszawie. Grudzień 1963 – marzec 1964*, Redakcja Jan Białostocki, Warszawa 1963, nry 28, 41, 72, 77.
23. [Współautorstwo] *Katalog Zabytków Sztuki*

- w Polsce. Tom IV: *Miasto Kraków. Część I: Wawel*. Praca zbiorowa pod kierunkiem i redakcją Jerzego Szablowskiego, Warszawa 1965, s. 66-68, 70-73, 77-79, 95-96, 100-105, 108-113, 129, 130.
24. [Współautorstwo] *Malarstwo Europejskie. Katalog Zbiorów. Muzeum Narodowe w Warszawie*. I-II. Redakcja Andrzej Chudzikowski, Warszawa 1967 [wydanie angielskie: 1970].
25. [Współautorstwo] *Malarstwo weneckie XV-XVIII w. ze zbiorów polskich oraz ze zbiorów Muzeum Sztuk Pięknych w Budapeszcie, Galerii Drezdeńskiej, Galerii Narodowej w Pradze. Katalog Wystawy*. Redakcja Janina Michałkowa, Warszawa 1968, nry 1, 7, 11, 12, 14, 15, 19, 21, 23, 29, 32, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 47, 48, 53, 58, 60, 95, 100, 101, 111, 120, 121, 128, 130, 133, 142, 148, 149, 153, 154, 156, 167, 171, 182, 197, 199.
26. *Malarstwo włoskie w zbiorach wawelskich*, Kraków 1973.
27. [Tłumaczenie, wspólnie z Janem Białostockim Markiem Komorowskim, Janiną Michałkową i Jolantą Wyleżyńską] Eugenio Riccomini, *Malarstwo włoskie osiemnastego wieku ze zbiorów włoskich, Muzeum Narodowe w Warszawie, 1-30 czerwca 1974*. Redakcja polskiej wersji katalogu: Maria Skubiszewska, Warszawa 1974.
28. [Wspólnie z Janem Białostockim, przy współpracy zespołu] *Malarstwo francuskie, niderlandzkie, włoskie do 1600. Muzeum Narodowe w Warszawie. Galeria Malarstwa Obcego*, Redakcja Maria Skubiszewska, Warszawa 1979, nry 3-5, 11, 12, 15, 18-23, 26, 27, 30, 36-38, 43, 46, 49, 50, 52, 54, 58-62, 69, 72-78, 81, 88-90, 98, 99, 101, 102, 104, 105, 108, 110-115, 118, 119, 123, 125, 128, 170, 172-180, 182-190, 193, 196, 197, 201.
29. *Malarstwo włoskie do 1600. Italian Painting before 1600. Muzeum Narodowe w Poznaniu. The National Museum in Poznań*, Poznań 1995.
30. [Współautorstwo] *Donatorce – w holdzie. Katalog wystawy odnowionych obrazów i rodzinnych pamiątek z daru Karoliny Lanckorońskiej. Zamek Królewski na Wawelu, sierpień – październik 1998. To the Donor in Homage. A Catalogue of Restored Paintings and Family Mementoes from Karolina Lanckorońska's Donation*. Redakcja Kazimierz Kuczman, Jerzy T. Petrus, Maria Podlodowska-Reklewska. Kraków 1998, s. 23-27, nry 3, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30.
31. [Współautorstwo] *Muzeum Narodowe w Warszawie. Przewodnik po galeriach stałych i zbiorach studyjnych*. Pod redakcją Katarzyny Murawskiej-Muthesius, Doroty Folgi-Januszewskiej, Warszawa 1998, s. 223-225, nry VI.2-VI.12, VI.15. [Wydanie angielskie: 2001]
32. [Współautorstwo] *Sztuka cenniejsza niż złoto. Obrazy, rysunki i ryciny dawnych mistrzów europejskich ze zbiorów polskich. Wystawa poświęcona pamięci Jana Białostockiego. Muzeum Narodowe w Warszawie, marzec – maj 1999*. Opracowanie i redakcja katalogu: Anna Kozak i Antoni Ziemia, Warszawa 1999, nry 18, 63, 118, 121.
33. [Wspólnie z Kazimierzem Kuczmanem] *Obrazy z Kolekcji Lanckorońskich z wieków XIV-XVI w zbiorach Zamku Królewskiego na Wawelu*. Redakcja Jan Ostrowski, Kraków 2008, s. 8, nry 1, 5, 8-12, 15, 17, 19, 22-26, 30-33, 35-37, 40-43, 45, 46, 48, 49, 52-64, 67, 68, 73, 75, 76, 79-81. [Wydanie angielskie: 2010; wydanie włoskie: 2011].

Recenzje:

34. „Autour de la naissance de la nouvelle peinture italienne. À propos d'un livre récent sur le Duecento”, *Cahiers de Civilisation Médiévale. X^e-XIIe siècles*, XXXIII, 1990, s. 179-184.

Inne:

35. „Wakacje w Żarnowcu”, [w:] *Wstępujący na wzgórze. Wspomnienia o Ks. Januszu St. Pasierbie*. Praca zbiorowa pod redakcją Marii Wilczek, Pelplin 1996, s. 110-117.